

بررسی شاخص‌های تغذیه حلال و مقایسه آن با برنامه امنیت غذایی سازمان جهانی FAO

حمیده غلامی رودمعجنی^{*۱}

۱- کارشناس فقه و حقوق، محقق دانشگاه مطهری مشهد، مشهد، ایران.

پذیرش مقاله: ۱۱ شهریور ۹۹

دریافت مقاله: ۷ مرداد ۹۹

چکیده

امنیت یکی از فاکتورهای مهم در تغذیه انسان است. سازمان جهانی غذا FAO پروتکل ویژه‌ای با عنوان امنیت غذایی تدوین کرده که بر اساس آن، در دسترس بودن غذا برای همگان، یکی از فاکتورهای امنیت غذایی به شمار می‌رود. بیشترین تمرکز سازمان جهانی غذا FAO در این پروتکل، بر امنیت توزیعی است. در این پروتکل نکاتی نیز درباره ایمنی غذایی بیان شده است. از طرفی استاندارد حلال با بهره‌گیری از آموزه‌های دین اسلام، امنیت و ایمنی غذایی را برای همه انسان‌ها به عنوان یک شاخص مهم در نظر می‌گیرد. از آنجا که انسان از نگاه دین اسلام، موجودی چند بُعدی و دارای جسم، ذهن، روان و روح است، بنابراین امنیت و ایمنی غذایی در همه این ابعاد می‌تواند شاخص کیفی بالاتری را برای غذای حلال از این منظر، نسبت به برنامه امنیت غذایی سازمان فائو ارائه دهد. نظام تغذیه حلال، به غذا به عنوان محصول نهایی تغذیه نمی‌نگرد، بلکه زنجیره تولید تا مصرف و جوانب آن را نیز در نظر می‌گیرد؛ بنابراین مصرف‌کننده به عنوان یکی از ارکان مهم زنجیره غذایی، باید از عدالت و امنیت لازم غذایی برخوردار باشد و این مهم تنها با رعایت شاخصه عدالت توزیع غذای کافی و کیفی ممکن خواهد شد. در مقاله حاضر به مقایسه شاخص‌های پیشنهادی امنیت و ایمنی غذایی حلال با برنامه امنیت غذایی سازمان جهانی فائو پرداخته شده است و تفاوت کمی و کیفی فاکتورهای امنیت و ایمنی غذایی در هر دو برنامه به داوری گذاشته شده است.

کلمات کلیدی: امنیت غذایی، ایمنی غذایی، فائو، تغذیه حلال

*نویسنده مسئول: حمیده غلامی رودمعجنی، آدرس ایمیل: hgholami1404@gmail.com، شماره تماس: ۰۹۱۵۲۴۵۴۵۹۱

[view Journal](#)

<https://doi.org/10.30502/H.2020.241577.1031>

مقدمه

دیباچه:

اولیه، تاسیسات آشامیدنی، محوله های عملیات های امدادی و مواد غذایی و کمک رسانی های بشری را مورد توجه قرار داده است [۲].

در سپتامبر ۲۰۱۵، سازمان ملل متحد در مجمع عمومی خود دو موضوع مهم «عاری از فقر» و «گرسنگی صفر» را به عنوان دو هدف مهم از اهداف هفده گانه توسعه پایدار اعلام کرد که تا سال ۲۰۳۰ باید تحقق یابند. از آنجا که در حال حاضر ۸۰۰ میلیون نفر از مردم جهان گرسنه هستند و جمعیت جهان نیز تا سال ۲۰۵۰ به ۹ میلیارد نفر خواهد رسید، رهایی از انواع فقر غذایی و گرسنگی، موضوع بسیار با اهمیتی است. سازمان ملل متحد رویکردهای چند رشته‌ای و فرا رشته‌ای علمی، تکنولوژیکی، اجتماعی و انسانی را برای حل این مسئله ضروری دانسته است [۳] (کمسیون ملی یونسکو- ایران).

۱. استراتژی های فائو برای امنیت غذایی

بر این اساس، سازمان فائو، امنیت غذایی را از مهم ترین ارکان فعالیت خود قرار داده است. این سازمان بنا به ماهیت ذاتی خود، فعالیت خود را بر غذا در سطح جهان متمرکز کرده است و امنیت غذایی را در سه سطح مورد تأکید و توجه قرار داده است؛ این سه سطح عبارتند از:

۱- تولید غذا در سطح مزرعه. مرحله اول شامل

سیاست های زیر می شود:

- ایجاد سیاست های غذا و تغذیه با هدف ارتقای دسترسی افراد، استطاعت مالی، کیفیت و تنوع غذایی؛
- تحقیقات تغذیه گرا در زمینه دام، محصولات کشاورزی و سیستم های تولید؛
- ارتقا و رونق باغچه های خانگی و مدارس.

سوء تغذیه در تمام اشکال آن یک چالش جهانی است که مانع توسعه جهانی شده و پیامدهای انسانی جبران ناپذیری به همراه دارد. امنیت غذایی یکی از مؤلفه های حقوق بشری است که در سازمان ملل متحد نیز مورد تأکید و تأیید قرار گرفته است. در تعریف کمیته امنیت غذایی سازمان ملل متحد از این مؤلفه آمده است: «امنیت غذایی یعنی شرایطی که همگان در هر زمان، از نظر فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی شرایط مناسب در امنیت غذایی را دارا باشند که نیازمند یک رژیم مناسب در زندگی اجتماعی و سلامتی آنها است» [۱].

تعریف امنیت غذایی از نظر سازمان ملل متحد و به ویژه سازمان WFP، بر پوشش حداکثری حداقل نیاز غذایی انسان ها متمرکز است و به نوعی حقوق بشر را نقطه تمرکز خود در این زمینه قرار می دهد. بدیهی است که عدم دسترسی همگان به غذای سالم و مناسب، نقض حقوق بشر به شمار آمده و فقدان امنیت غذایی می تواند منجر به آسیب های اجتماعی فراوان شود و از این رو، نیازمند تلاش برای رفع آن است.

امنیت غذایی به صورت اختصاصی، در اسناد خاصی از قبیل مواد ۲۳، ۳۲، و ۳۵ کنوانسیون اول ژنو در قالب الزام آور بودن این تعهد اولیه نسبت به شهروندان و جلوگیری از نقض حق بشری آنها توسط طرفین مخاصمه، مصونیت محموله های غذایی و شهروندان در بهره مندی حق بر تغذیه و ارتقاء کیفیت مواد غذایی و مواد ۵، ۱۴ و ۱۸ پروتکل الحاقی اول کنوانسیون مزبور، رعایت حق بر امنیت غذایی در قالب حفظ حقوق اولیه اسیران و شهروندان به همراه مصونیت مواد غذایی، مناطق کشاورزی، تولیدات

¹ Iranian National Commission for UNESCO

۲- مرحله مزرعه تا خرده‌فروشی. سیاست‌های

مرحله دوم عبارتند از:

- تنظیم و مالیات‌گذاری برای ارتقای کارایی، سلامتی، کیفیت و تنوع محصولات غذایی؛
- تحقیق و ارتقای نوآوری در فرمولاسیون، فرآیند و انتقال مواد غذایی.

۳- مرحله مصرف. در مرحله سوم، سیاست‌های

فائو بدین شرح است:

- برنامه‌های کمک غذایی شامل دادن اطلاعات تغذیه‌ای به مصرف‌کنندگان و بررسی ادعاهای سلامتی محصولات غذایی.

در واقع می‌توان گفت که سیاست‌ها و استراتژی‌های پیشنهادی فائو، راهکار توسعه کشاورزی حساس به تغذیه را در اولویت توجه قرار داده است. فائو با تمرکز بر ارتباط بارز بین کشاورزی، غذا و تغذیه به شکل فعالی در جهت حمایت، ارتقا و بهبود سیستم‌های مبتنی بر غذا عمل می‌کند تا بتواند به راه حل‌های پایدار برای تضمین امنیت غذا و تغذیه، مقابله با کمبودهای ریزمغذی‌ها، بهبود رژیم غذایی و شرایط تغذیه در راستای اهداف توسعه هزاره که مرتبط با تغذیه هستند، دست پیدا کند [۴].

۱-۱. امنیت غذایی و ایمنی غذایی

تمامی مراحل سه‌گانه مورد نظر فائو، در دو بخش کلی قابل جاگذاری است؛ امنیت غذایی و ایمنی غذایی. امنیت غذایی بنا به تعریف سازمان ملل متحد، بدین معناست که همگان در هر زمان، از نظر فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی شرایط مناسب در امنیت غذایی را دارا باشند که نیازمند یک رژیم مناسب در زندگی اجتماعی و سلامتی آنها است. اما این تعریف با ایمنی غذایی متفاوت است. در واقع، ایمنی غذایی چیزی متفاوت از امنیت غذایی است. امنیت غذایی به

دسترسی به غذا برای همه انسان‌ها اشاره دارد، ولی ایمنی غذایی به کیفیت غذا و تناسب کیفی آن با نیازهای عادی بدن اشاره دارد.

به عبارت دیگر، ایمنی غذایی یعنی اطمینان از اینکه غذایی که مردم جامعه استفاده می‌کنند، به طور کامل سالم و فاقد هرگونه آلودگی باشد؛ این آلودگی می‌تواند شامل آلودگی میکروبی، انگلی و یا شیمیایی باشد.

بررسی‌های علمی نشان می‌دهد که در دهه‌های اخیر، با گسترش تکنولوژی و افزایش مصرف افزودنی‌ها، آفت‌کش‌ها، آنتی‌بیوتیک‌ها و هورمون‌ها در تولید مواد غذایی در کشورهای در حال پیشرفت و کشورهای پیشرفته و صنعتی، اثرات سوء و انکارناپذیری بر سلامت انسان‌ها به وجود آمده است. این آلودگی‌ها و بیماری‌ها شامل بروز انواع ناهنجاری‌های مادرزادی و سرطان‌ها به ویژه در کودکان می‌شود [۵].

۲-۱. امنیت و ایمنی در تغذیه حلال

امنیت و ایمنی یکی از فاکتورهای مهم در تغذیه است. حلال به معنای این است که این غذا از امنیت و ایمنی لازم برای جسم، ذهن، روح و روان انسان برخوردار است. این سخن نیاز به توضیح و تبیین دقیق دارد. ابتدا باید به این پرسش پاسخ داده شود که امنیت و ایمنی در حلال به یک معناست یا معنایی متفاوت دارد؟ و اگر معنای این دو متفاوت است، شاخصه‌های امنیت غذایی حلال و ایمنی غذایی حلال چیست؟

حلال یک مقوله برخاسته از ایدئولوژی اسلامی است. در تفکر و اندیشه اسلامی، هر غذایی که خالی از ضررهای جدی و قابل اعتنا برای انسان باشد، حلال شمرده شده است. یکی از اصول فقهی مورد توافق مذاهب مختلف اسلامی، اصل حلیت است. اصل حلیت

استفاده کند. میزان استفاده از این مواد غذایی به اندازه‌ای است که او را از مرگ حتمی نجات دهد.^۲ این قاعده یک فرصت ممتاز برای امنیت جانی و غذایی انسان‌ها در اختیار آنها قرار می‌دهد که در شرایط حداقلی حیات نیز، از زندگی خود محافظت کنند.

براین اساس، می‌توان شاخصه حلال برای ایمنی غذایی را دارای حداقل و حداکثری دانست که حداقل آن، در شرایط حداقلی اضطرار و در معرض مرگ قرار گرفتن قابل تصور است که در آن، خوردن هر چیزی که او را از مرگ نجات دهد، جایز خواهد بود. اما اگر فرد در شرایط عادی قرار داشته باشد و یا به عبارت دیگر، در شرایط اضطرار قرار نداشته باشد، تنها خوردن غذاهایی برای او مجاز است که حرام اعلام نشده باشد. دلیل این شاخص‌گذاری، توجه به ابعاد مختلف وجودی انسان است؛ به عبارتی، تعریف ایدئولوژی اسلامی از انسان و اهمیتی که برای او قائل است، باعث می‌شود در ایمنی غذایی او حساسیت به خرج داده و کیفیت غذای او را در همه ابعاد وجودی انسان مد نظر قرار دهد؛ از این رو طبق قاعده اضطرار به او اجازه می‌دهد برای حفظ جان خود از هرگونه غذای حلال و حرام به اندازه‌ای که بتواند با آن جان خود را حفظ کند، استفاده نماید.

در برنامه غذایی سازمان ملل متحد WFP و همچنین استراتژی‌های سازمان FAO، ایمنی غذا شامل تمام غذاهایی می‌شود که به طور متناسب، ویتامین‌ها، پروتئین‌ها، املاح، کربوهیدرات‌ها و هر نیاز جسم انسان را تأمین می‌کند و از آلودگی‌هایی که باعث آسیب دیدن جسم انسان می‌شود، عاری است. این تعریف در

به این نکته اشاره دارد که هر غذایی حلال است، مگر اینکه منابع معتبر دینی آن را حرام شمرده باشند.^۲

بنابراین برخی از غذاها هم‌چون گوشت خوک و سگ، گوشت حیوانات درنده، گوشت پرندگان شکاری و برخی دیگر از مواد غذایی که به صراحت حرام اعلام شده‌اند، یا نوشیدنی‌هایی هم‌چون شراب و خون و مانند آنها، جزء مواردی هستند که در شریعت اسلامی قابل خوردن نیستند و خوردن آنها نه تنها برای انسان سودی ندارد که ایمنی انسان را نیز از بین می‌برد.

براین اساس، می‌توان شاخصه‌های غذای حلال را تأمین‌کننده ایمنی غذایی برای انسان دانست.

۱-۳. گستره ایمنی غذایی حلال

اما سؤال دیگر در این زمینه این است که گستره ایمنی غذایی مورد نظر اسلام و قواعد حلال، شامل چه عرصه‌هایی می‌شود؟ برای پاسخ به این سؤال ابتدا باید یکی دیگر از قواعد شریعت اسلامی را مورد توجه قرار داد. قاعده اضطرار در این زمینه گویای نکاتی است که گستره ایمنی غذایی را از حداقل فاکتورها در شرایط خاص برای انسان تعریف می‌کند.

۱-۴. قاعده اضطرار

محتوای قاعده اضطرار گویای این است که اگر انسان در شرایط اضطراری قرار بگیرد که جاننش در خطر باشد و امکانی برای تهیه غذاهایی که در حالت عادی حلال هستند، نداشته باشد، مجاز خواهد بود از غذاها و نوشیدنی‌هایی که در حالت عادی حرام هستند،

^۲. آیات ۱۷۳ سوره بقره، ۱۱۵ سوره نحل، ۱۱۹ و ۱۴۵ سوره انعام، و آیه ۳ سوره مائده از مستندات قاعده اضطرار هستند. امامیه در این زمینه به روایات متعددی از معصومین علیهم‌السلام استناد می‌کنند اما اهل سنت تنها یک روایت از پیامبر (ص) را ملاک این قاعده دانسته‌اند که به حلیت اکل میته در شرایط اضطرار اشاره دارد.

^۲. این اصل مستند به این روایت است که می‌فرماید: کل شیء فیه حلال و حرام فهو لک حلال حتی تعرف الحرام بعینه. وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۵۹ همچنین در منابع اهل سنت این اصل، مستند به آیه ۲۹ سوره بقره است.

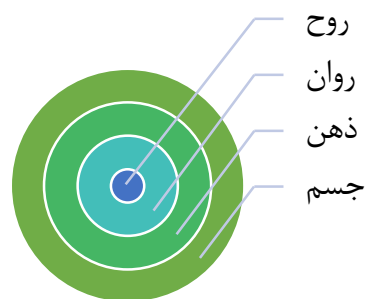
حلال، با دقت بیشتری ارائه شده است. زیرا انسان از نگاه اسلام، موجودی است که دارای چهار بُعد جسم، ذهن، روان و روح است، بنابراین باید برای تمامی این ابعاد شاخصه‌ای در نظر گرفته شود که هیچ کدام آسیب نبینند و هرکدام به نسبت، نیازهای ایمنی خود را تأمین کند.

۲. ابعاد وجودی انسان

انسان از نگاه ایدئولوژی اسلامی از چهار بُعد تشکیل شده است که این ابعاد در دو بعد کلان جسم و روح خلاصه می‌شود [۶]. این چهار بعد عبارتند از جسم، ذهن، روان و روح. به این معنا که ابعاد ذهن، روان و روح از اجزاء روح انسانی قلمداد شده‌اند. جسم انسان، کالبدی است که از انسان مشاهده می‌شود و دارای حواس ظاهری پنج‌گانه است. ذهن انسان جایگاه اندیشه، تخیل، تحلیل و محاسبات اوست که تمامی محاسبات رفتاری، تحلیل‌ها از رفتارهای دیگران و کنش و واکنش‌های اجتماعی، مشاهدات از دنیای پیرامون را شامل می‌شود. روان انسان جایگاه خوب و بد و عادت‌ها و ویژگی‌های اخلاقی اوست. این بخش تمامی صفات رذیله و فضیله انسانی را در بر می‌گیرد؛ صفات و ویژگی‌هایی که برخی ملکه انسان شده، برخی به صورت عادت در انسان در آمده و برخی در لایه سطحی رفتار او قرار دارند. در نهایت، بعد روح که عمیق‌ترین بعد وجودی انسان است و وظیفه ارتباط انسان با عالم ماوراء و خالق هستی را به عهده دارد.

طبق اندیشه اسلامی، تمامی این ابعاد، در هم تنیده و بر هم اثرگذارند. امکان دارد غذای انسان، برای جسم او فوایدی داشته باشد، اما بر ذهن او اثر منفی بگذارد و یا برعکس؛ همچنین ممکن است غذای انسان، روح او را دچار قبض و بسط کند یا عادات و خلقیات او را تحت تأثیر مثبت یا منفی قرار دهد. بنابراین با توجه به این ارتباط میان ابعاد وجودی انسان، حلال بودن غذا، راهبردی است که در تلاش است تا ایمنی غذایی تمامی ابعاد وجودی انسان را تأمین کند و اگر غذایی باشد که به ظاهر برای جسم او مفید باشد، ولی برای دیگر ابعاد وجودی او ضرر داشته باشد، اگرچه مورد قبول برنامه غذایی فائو از نظر ایمنی غذایی است، اما طبق شاخصه‌های حلال مورد پذیرش نیست و ایمنی لازم برای انسان را دارا نمی‌باشد. تجربه جوامع غیرمسلمان در استفاده از محصولات حلال، نشان‌دهنده اطمینان و آرامشی است که در مصرف‌کنندگان از ایمنی و سلامت این محصولات به وجود آمده است. این اطمینان و آرامش، با تجربه مصرف محصولات حلال و مقایسه آن با محصولات مشابه غیرحلال حاصل شده است؛ بنابراین ایمنی غذای حلال به تجربه در جوامع غیرمسلمان که تعصبی نیز بر باور حلال بودن غذا ندارند، ثابت شده است و این نکته ارزشمند نشان‌دهنده اثر قابل مشاهده محصولات غذایی حلال نسبت به محصولات غیرحلال است.

نکته دیگری که در اینجا باید به آن اشاره شود، این است که در دین اسلام، هیچ مسلمانی نه می‌تواند و نه حق دارد غذای حرام را به مسلمان دیگر بخورد؛ این یعنی ایمنی غذای مسلمان، نه تنها توسط خود او که توسط دیگر هم‌کیشان و مسلمانان نیز باید تأمین شود. همچنین در تغذیه مسلمان به غیرمسلمانان، باید آیین و کیش آنها مورد نظر باشد. اگر چیزی در دین اسلام جایز نیست و حرام است اما در دین فرد میهمان جایز

اقتصادی، از اولین نیازهای غذایی محروم کرده، سازمان ملل متحد بارها نسبت به فاجعه انسانی که به واسطه محاصره سعودی در یمن در حال وقوع است، هشدار داده است [۷].

امنیت غذایی در ایدئولوژی اسلامی و حلال، مبتنی بر اصل کرامت انسانی است. انسان موجودی باارزش در نظام هستی است و در محور خلقت قرار دارد، بنابراین باید برای زندگی و حیات او همه امکانات مورد استفاده قرار گیرد. هر عاملی که از امکان حیات انسانها دریغ کند و مانع دسترسی انسانها به مواد غذایی اولیه شود، در دین اسلام نکوهیده و غیرقابل قبول است. شیوه مواجهه دین اسلام با اسیران جنگی و دستورالعمل‌های نگهداری از اسرا نشانگر این نکته است که امنیت غذایی حتی برای دشمنانی که در قالب اسیر در اختیار مسلمانان قرار می‌گیرند نیز، باید رعایت شود، زیرا انسانیت افراد با ایدئولوژی آنها دو امر مجزا و قابل انفکاک است.

نکته:

نکته قابل تأمل در اینجا این است که دین اسلام توازن در ابعاد وجودی را لازمه رشد و تعالی انسانی می‌داند و پیروی از دین مبین اسلام که دین متعالی است را ضامن رشد ابعاد زیرمجموعه روح (روان و ذهن) می‌داند؛ بنابراین چگونه ممکن است برای اسیری که به ظاهر دین اسلام را دارا نیست و از رشد روحی لازم برخوردار نشده، ارزش قائل شده و او را مورد کرامت قرار دهد؟

در پاسخ باید گفت، اگرچه ایده‌آل دین اسلام، توازن میان ابعاد وجودی انسان است، اما از آنجا که ممکن است افراد به دلایل مختلف، شرایط لازم برای گرایش به دین اسلام و رشد روحی مد نظر را نداشته باشند و این شرایط در اختیار آنها نبوده باشد، بنابراین حفظ

است، اشکالی ندارد که به عنوان خوراک در اختیار او قرار گیرد، اما اگر چیزی در دین و آیین میهمان حرام شد، مسلمان اجازه ندارد آن را به او بخوراند.

بنابراین می‌توان گفت ایمنی غذایی افراد بشر، چه مسلمان و چه غیرمسلمان، در حلال مد نظر و مورد اهمیت بوده و هست.

۳. امنیت غذایی در حلال

در دسترس بودن غذا برای همگان یکی از فاکتورهای امنیت غذایی است. سازمان جهانی FAO نیز بر این مسئله تأکید دارد که غذای کافی باید در دسترس همگان قرار گیرد. امنیت غذایی در شرایط بحرانی هم‌چون جنگ، بلایای طبیعی هم‌چون زلزله و سیل، محاصره‌های اقتصادی و... از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود، اما این بدان معنا نیست که در شرایطی غیر از شرایط نام‌برده، امنیت غذایی قابل طرح نیست. بسیاری از کشورها از نظر تولید محصولات غذایی، به ویژه منابع کشاورزی دارای فقر و کمبود هستند؛ بسیاری از کشورها به دلیل عدم امکان تصفیه آب، از آب آشامیدنی سالم برخوردار نیستند. بسیاری از کشورهای جهان با آلودگی‌های محیطی‌ای دست و پنجه نرم می‌کنند که سلامت و امنیت غذایی آنها را با مخاطره مواجه می‌کند؛ بنابراین در دسترس بودن غذای سالم برای همگان، از مسائل مهم و ضروری به شمار می‌آید.

در پروتکل‌های سازمان جهانی غذا، در دسترس بودن غذا به هر صورت ممکن، مد نظر است. اگر کشوری در حال جنگ با کشوری دیگر است، نباید به بهانه جنگ، انسان‌ها و مردمان آن کشور دچار تحریم غذایی و عدم دسترسی غذایی قرار گیرند؛ به عنوان مثال، در سال‌های اخیر که عربستان سعودی به بهانه‌های واهی به یمن حمله کرده و مردم آن دیار را با محاصره

جمله استراتژی‌های سازمان جهانی غذاست. در این زمینه حلال به عنوان یک شاخص، اگرچه به این موضوع به صورت مستقیم اشاره‌ای ندارد، اما در قالب ممنوعیت اسراف به آن پرداخته است. اسراف، هرگونه تجاوز از حد اعتدال و گرایش به افراط یا تفریط را در برمی‌گیرد [۸]. وقتی سخن از تفریط به میان می‌آید، باید به کوتاهی‌ها در زمینه استفاده از تکنولوژی‌ها و روش‌ها و ابزارهای جدید برای کاهش ضایعات مواد غذایی نیز اشاره کرد. ممنوعیت اسراف به معنای تلاش در زمینه استفاده از روش‌هایی است که تا حد امکان از تولید ضایعات غذایی می‌کاهد. بنابراین عدم استفاده از ابزارهای جدید و یا عدم تلاش در راستای کاهش تولید ضایعات غذایی، خود نوعی اسراف و از نظر حلال، امری نامطلوب و حرام است. البته اسراف در مصرف نیز معنایی مستقیم دارد که به آن اشاره خواهد شد.

۲- مصرف؛ مصرف از جمله مهم‌ترین مراحل زنجیره غذایی است و بسیاری از نابرابری‌های غذایی که امنیت غذایی را به مخاطره می‌اندازد، مربوط به این مرحله می‌شود. در سال‌های اخیر که با بحرانهای غذایی در جهان مواجه شده‌ایم، در برنامه غذایی فائو، توجه ویژه‌ای به مصرف و کاهش ضایعات غذایی صورت گرفته است. این در حالی است که یکی از شاخص‌های اصلی مصرف مواد غذایی در تغذیه حلال، توجه به مصرف به اندازه و کاهش حداکثری ضایعات غذایی است. به عنوان مثال، اسراف و تبذیر در دین اسلام امری نکوهیده و غیرمجاز هستند. اسراف در بخش قبلی تعریف شد، اما تبذیر امری فراتر از اسراف است. تبذیر، به معنای دورریختن، هدر دادن و نوعی بی‌نظمی در مصرف مواد غذایی است [۹]. نتیجه هر دو امر اسراف و

کرامت انسانی آنها مبتنی بر رعایت حقوق انسانی، فارغ از دین و آیین فکری آنها، نشانه اهمیت امیدواری به رشد و باز نگه داشتن روزه‌های امید به رشد و تعالی و توازن انسانی افراد است؛ اگرچه به ظاهر در قالب دشمن ظاهر شده باشند.

۳-۱. شاخصه‌های امنیت غذایی حلال

برای در دسترس بودن غذا، فاکتورها و شاخصه‌هایی در دین اسلام مطرح است که باید مورد توجه قرار گیرد. در پروتکل‌های سازمان جهانی غذا، سه سطح از استراتژی‌ها برای تأمین امنیت غذایی مطرح است؛ این سه سطح در ابتدای نوشتار حاضر مورد اشاره قرار گرفت. سطح اول و دوم این استراتژی‌ها به نحوه تولید و سطح سوم به استراتژی‌های مصرف اشاره دارد. برای اینکه مقایسه و تطبیق درستی میان پروتکل‌های سازمان فائو با شاخصه‌های حلال در این زمینه صورت بگیرد، شاخصه‌های امنیت غذایی حلال، بر مبنای این دو مرحله استراتژیک ارائه می‌شود.

۱- تولید؛ مسئله تولید عاری از هرگونه آلودگی، همراه با دسترسی قابل قبول همه انسان‌ها به مواد غذایی، از جمله فاکتورهای سازمان جهانی غذاست. در این زمینه، حلال نیز با فاکتورهای سازمان جهانی غذا هم‌سو است، اما از شاخص‌ها و استانداردهای سخت‌گیرانه‌تری برخوردار است. با توجه به اینکه بسیاری از تولیدات غذایی از نظر حلال، امکان استفاده ندارند، بنابراین هر محصول تولیدی، حلال نخواهد بود.

یکی از نکات مهم در مسئله تولید، کاهش ضایعات مواد غذایی تولیدی است. استفاده از ابزارها و تکنولوژی‌های جدید و به‌روز که از هدررفت مواد غذایی و ایجاد ضایعات غذایی جلوگیری می‌کند، از

علاوه بر تولید و مصرف، در توزیع مواد غذایی نیز موازنه لازم را برقرار کرد. عدم تبعیض در توزیع مواد غذایی، یکی از ارکان مهم دسترسی همگان به غذاست. در نظام تغذیه حلال، مسئله توزیع و عدالت توزیعی از امور مسلم و جاری و ساری است. توصیه‌های مکرر دین اسلام به رعایت حقوق هم جواری و همسایگی و نوع دوستی، نشان از این شاخص مهم دارد؛ به عنوان مثال، توجه به همسایه و حقوق همسایگی، به ویژه در مسئله خوراک و تأمین مواد غذایی از نکات مهم در دین اسلام است؛ به عنوان مثال، روایتی از پیامبر اسلام (ص) در این زمینه وجود دارد که می‌فرماید: به من ایمان نیاورده است آن که شب را با شکم سیر بخوابد و همسایه‌اش گرسنه باشد. اهل هر آبادی که شب را بگذرانند و در میان ایشان گرسنه‌ای باشد، روز قیامت خداوند به آنان نظر رحمت نمی‌افکند [۱۱].

در این دو بخش از روایت هیچ اشاره‌ای به دین همسایه و کیش و آئین او نشده است، بلکه به طور مطلق گفته شده، اگر همسایه‌ای سیر بخوابد و همسایه‌اش گرسنه باشد یا اهل آبادی‌ای سیر بخوابند و یکی از اهالی آن آبادی گرسنه باشد، خداوند نظر رحمتش را به آنها نمی‌افکند. این شاخص مهم نشان از آن دارد که در دین اسلام و نظام حلال، توزیع عادلانه مواد غذایی از اهمیت بالایی برخوردار است و نباید هیچ گرسنه‌ای، ولو غیرمسلمان در میان مسلمانان باشد و مسلمانان از او غافل باشند.

تبدیر، از بین رفتن فرصت دسترسی همگان به مواد غذایی سالم است. مهم‌ترین اثر اسراف در مصرف مواد غذایی، به خطر انداختن میزان دسترسی همگانی به مواد غذایی است؛ از این رو امر در دین اسلام به عنوان شاخص نامطلوبیت و عدم رضای الهی معرفی شده و ممنوع است. خداوند در قرآن در این رابطه می‌فرماید: کلو واشربوا و لاتسرفوا، ان الله لا یحب المفسرفین (اعراف/۳۱)؛ بخورید و بیاشامید، ولی اسراف نکنید، زیرا خداوند اسراف‌کاران را دوست ندارد.

دوست نداشتن به معنای نارضایتی و مجازات کسانی است که دچار اسراف می‌شوند.

همچنین در آیه‌ای دیگر، درباره کسانی که دچار تبذیر می‌شوند، می‌فرماید: ان المبذرفین کانوا اخوان الشیاطین؛ تبذیرکنندگان برادران شیطانند (اسراء/۲۷).

همچنین در روایتی از پیامبر گرامی اسلام (ص) آمده است: آب را هدر نده، اگرچه در کنار نهری از آب باشی [۱۰].

بنابراین از این جهت، هم سازمان جهانی غذا و هم حلال بر محوریت کاهش ضایعات مصرفی غذا تأکید دارند.

۳- اگرچه استراتژی‌های سازمان جهانی غذا ذیل دو عنوان تولید و مصرف دسته بندی شده‌اند، اما توجه به این نکته به عنوان سطح سوم از سطوح لازم برای تأمین امنیت غذایی ضروری است که لازمه در دسترس بودن غذا برای همگان، مبارزه با فقر و تقویت توان خرید و تهیه مواد غذایی برای همه افراد جامعه جهانی است؛ بنابراین عدالت توزیعی در مواد غذایی باید یک اصل و شاخص باشد تا بتوان

۲-۳. توسعه مفهومی

شخصی است و مال خودشان است، اما از آن مال باید حقی را برای نیازمندان و محرومان در نظر بگیرند. از این آیه برمی آید که وقتی از اموال شخصی یک فرد، حقی برای نیازمندان و محرومان در نظر گرفته شده است، به طریق اولی و بر اساس قیاس اولویت، در مصرف درست مواد غذایی و توزیع عادلانه آن باید منافع دیگر افراد جامعه در نظر گرفته شود و نباید با خودمحموری این توازن را بر هم زد.

نتیجه گیری

نظام تغذیه حلال مبتنی بر نگاه تک بعدی نیست و صرفاً به غذا به عنوان محصول نهایی تغذیه نگاه نمی کند، بلکه زنجیره تولید تا مصرف و حواشی آن را نیز در نظر می گیرد؛ بنابراین مصرف کننده به عنوان یکی از ارکان مهم زنجیره غذایی باید از عدالت و امنیت لازم غذایی برخوردار باشد و این مهم تنها با رعایت شاخصه عدالت توزیع غذای کافی و کیفی ممکن خواهد شد.

توجه به تغذیه جسم، ذهن، روح و روان به صورت همزمان در تغذیه حلال بسیار مهم است؛ بنابراین می توان به این شاخصه همه جانبه به عنوان شاخص برتر نسبت به شاخص های امنیت غذایی سازمان جهانی فائو نگاه کرد.

تفاوت شاخص های حلال با شاخص های برنامه غذایی فائو در نوع نگاه به کرامت انسانی، ابعاد وجودی انسان، و ایده آل های امنیت و ایمنی غذایی است.

راهبردهای امنیت غذایی حلال شامل عدم اسراف، عدم تبعیض، عدم خودمحموری، توجه به همسایه، توجه ویژه به مسلمانان و هم کیشان، توجه ویژه به انسان های هم نوع ولو از کیش مسلمانی نباشند، می گردد.

اگر این روایت را توسعه داده و مفهوم آبادی را بر تمام سرزمین های دارای سکونت در جهان تطبیق کنیم (این امر در قالب تنقیح مناط یا توسعه معنایی در فقه امکان پذیر است)، می توان چنین برداشت کرد که توزیع عادلانه مواد غذایی در نگاه اسلام، برای همه مردم جهان از اهمیت بالایی برخوردار بوده و امری ضروری و واجب است و کسی که چنین دغدغهای نداشته باشد، ولو ادعای مسلمانی کند، مسلمان نخواهد بود. چه بسا با توسعه مفهوم مسلمانی به انسانیت ایده آل و کامل، بتوان گفت کسی که دغدغه توزیع عادلانه مواد غذایی را نداشته باشد و یا خودخواهانه و بر اساس منفعت طلبی شخصی، از دیگر انسان های پیرامون خود غافل باشد، اصلاً انسان نیست.

۳-۳. توجه به هم نوع

یکی دیگر از شاخصه های قابل اشاره در نظام حلال، مسئله توجه به هم نوع و عدم خودمحموری است. خودمحموری به معنای این است که فرد بدون توجه به منافع دیگران، منافع شخصی خود را بر منافع جمعی ترجیح داده و به مصرف بدون دغدغه و بر اساس منافع شخصی مواد غذایی بپردازد. خودکامگی و خودمحموری بخش اندکی از مردمان جهان، بخش عمده انسان های روی کره زمین را از نعمت برخورداری از غذا و عدم گرسنگی محروم کرده است. در نظام حلال، خودمحموری و عدم توجه به منافع دیگران مذموم و نکوهیده است و اجازه چنین برخوردی به افراد داده نمی شود. این مسئله تا آنجا در نظام حلال با اهمیت جلوه داده شده که در قرآن کریم خطاب به کسانی که ایمان آورده اند، می فرماید: و فی اموالهم حق للسائل و المحروم (ذاریات/ ۱۹) این بدان معناست که کسانی که دارای توانمندی مالی هستند، اگرچه دارایی آنها

شاخص ایمنی غذایی به طور ویژه در حلال مورد توجه است، به طوری که مسلمان حق خوردن غذای حرام به مسلمان دیگر را ندارد؛ همچنین مسلمان در خوردن غذا به پیروان دیگر مکاتب یا ادیان، باید رعایت قوانین آنها را بنماید و اگر چیزی در مکتب آنها حرام است، نباید آن را به او بخوراند.

عدالت توزیعی در امنیت غذایی یکی از شاخص های غذای حلال است. حق حیات و زندگی یکی از شاخص های دین اسلام برای انسان هاست که در تغذیه حلال نیز تبلور دارد.

تعارض منافع

نتایج حاصل از این مطالعه با منافع دیگر نویسندگان در تعارض نمی باشد.

Research article Journal of Halal Research/2020; 3 (1): 36-47

Review of Halal Nutrition Indicators and its Comparison with FAO World Food Safety Program

Hamideh Gholami Rudmajani^{1*}

1- Expert in jurisprudence and law, researcher of Motahhari University of Mashhad, Mashhad, Iran

Received: 28 July 2020

Acceptance: 1 September 2020

ABSTRACT

Safety is one of the most important factors in human nutrition. The Food and Agriculture Organization (FAO) has developed a special protocol on food security, according to which the availability of food to all is considered a factor in food security. The FAO's main focus in this protocol is on distribution security. This protocol also provides tips on food safety. On the other hand, the Halal standard, using the teachings of Islam, considers food security and safety as an important indicator for all humans. Since man is a multidimensional being from the point of view of Islam and has body, mind, soul and spirit, so food safety and security from the prespective these dimensions can provide a higher quality index for halal food, than the FAO's food security program. The halal nutrition system does not view the food itself as the end product of nutrition, but also considers the production chain to consumption and its aspects, so the consumer as one of the important pillars of the food chain could have the necessary food justice and security, and this matter is only achievable through upholding the justice in distribution of sufficient and quality food. In the present article, the proposed indicators of halal food safety and security are compared with the FAO World Food Safety Program, and the quantitative and qualitative differences between food safety and security factors in both programs are judged.

Keywords: Food security; Food safety; FAO; Halal nutrition

* Correspondance to: Hamideh Gholami Rudmajani, hgholami1404@gmail.com ,Tel.: 09152454591
[view Journal](#)

<https://doi.org/10.30502/H.2020.241577.1031>

This paper is open access under [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International](#) license

References

- [1]. International food policy research 2017 institute.
- [2] Arik Adkanian A, Khosravi, M. Quarterly Journal of International Studies, 2017; 53: 129-145. [In Persian]
- [3]. National Commission for UNESCO - Iran - <https://fa.irunesco.org>.
- [4]. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
- [5]. Aghili Nejad M, Farshad, AA, Naghavi M, Haqqani HR. Investigating the relationship between pesticide use and its effects on farmers' health. Iranian Journal of Occupational Health, Tehran, 2006; 1. [In Persian]
- [6]. Motahari M. Collection of works. Sadra Publications, Tehran, 1993. [In Persian]
- [7]. Iranian Students News Agency - ISNA. Isna.ir.
- [8] Tabarsi MH. Majma' al-Bayan .Scientific Publishing Institute, Beirut, Lebanon, 1415 AH.[In Arabic]
- [9]. Tarihi. Majma Ul Bahraina. Qom: darol-elm, 1420 AH. .[In Arabic]
- [10]. Faiz Kashani; Tafsir Safi. Scientific Publishing Institute, Qom, 1420 AH.[In Arabic]
- [11]. Klenny, al-Kafi. Ismaili Publishing, Beirut, 1417 BC.[In Arabic]
- [12]. Ameli H. Wasa'il al-Shia.Qom: darol-elm , 1418 AH.[In Arabic]